

חוברת לימוד והגות

שבועות

12 נושאים ללימוד ולדיון סביב שולחן החג

שתיים עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "שבועות: רות,
אשת החיל והחסד": מי הן שלוש נשות החיל שבמקרא, מה עושים
מלאכי "שלום עליכם", מדוע "אשה" אינה צורת הנקבה של "איש", ומה
הכריע את נעמי לקבל את רות.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן שבועות

01	שלוש נשות חיל
02	יש לקט ויש לקט
03	המלאכים המתחלפים במשמרת
04	שלום: שלמות ההווה
05	רקב בעצמות
06	"אשה" אינה צורת הנקבה של "איש"
07	לא הוא שקורא לאישה בשמה
08	חיל: מאבק במידות
09	שלוש התשוקות
10	שיר בלי נשגב?
11	אין קדושה ביחידות
12	היהדות היא הר

הצגה

ערב שבועות, מוקד החג הוא אישה: רות, נוכרייה, ממוצא שהיינו מעדיפים לשתוק עליו. הרב מציין שהביטוי "אשת חיל" מופיע רק שלוש פעמים בכל המקרא.

השאלה

מי הן שלוש "נשות החיל" הללו — ומדוע התואר הולם דווקא את רות?

התשובה

"אשת חיל עטרת בעלה" (משלי יב, ד); "כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את" (רות ג, יא).

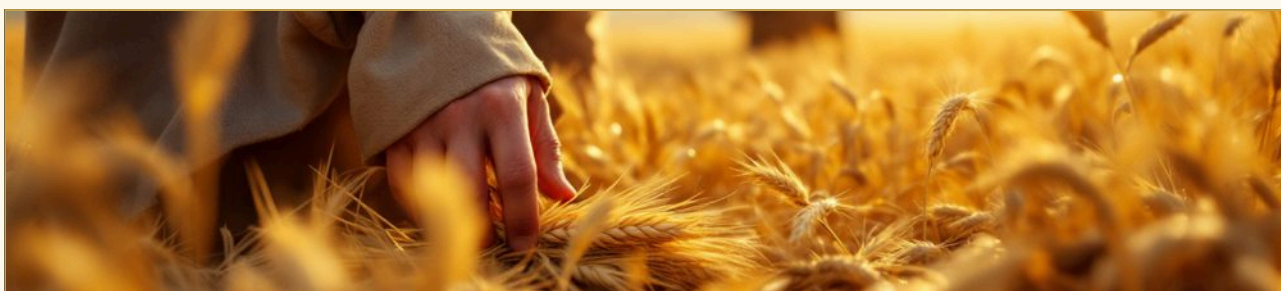
רות היא אישה צעירה שבאה מארץ נכר, ושבה, בהתמדתה, בוריותה, במסירותה, אל שורות עם ישראל. היא נעשית אמם לא רק של דוד המלך, אלא גם של דמות המשיח שאנו מצפים לה. ואותה הולם במיוחד התואר "אשת חיל".

יש שלושה אזכורים. הראשון: "אשת חיל עטרת בעלה". השני הוא זו שמשבח שלמה המלך בסוף שירו לחכמה, שהוא רואה אותה מגולמת בנשי. והשלישי הוא רות.

בועז, מנכבדי הקהל, פורש את כנפיו על הנוכרייה הזאת, שבאה מתוך עוניה ללקט שיבולים בשדותיו.

לקח לשולחן

אילו היינו צריכים להעניק אצלנו תואר "חיל", למי היה ניתן — ועל מה: מעשה גבורה גלוי, או התמדה שקטה? יאמר כל אחד שם של אדם שגשא אותו במסירותו.

הצגה

בשדות בועז נפגשות שתי עמדות. הקוצר מניח לשיבולים ליפול, ואינו טורח ללקטן. ואחריו בא מישוה ואוסף אותן אחת אחת. הרב שואל: מי מן השניים הוא איש חיל?

השאלה

מי ראוי לתואר "חיל": בעל השדה, או מי שמלקט את מה ששוכחים בו?

התשובה

"ותלקט בשדה אחרי הקצרים" (רות ב, ג).

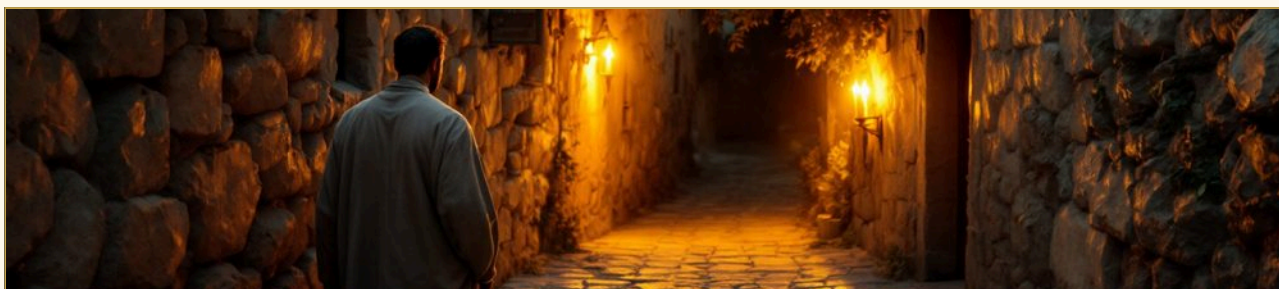
יש הלקט של התבואה המזונוחת, שהקוצר זנח, משום שהוא סבור שאין אלה אלא פרטים ושאינם יכולים לפרנס אותו. יש לו די. הוא שולט בהכול, יודע הכול, יש לו רכוש רב.

ויש העניי הבא בהתמדה אל השדות ללקט את השיבולים השכוחות, הנטושות, ומתפרנס מהן. אולי דווקא הוא ראוי לתואר "אשת חיל".

זה מצבה של רות: היא באה מתוך עוניה ללקט בשדה של אחר, ומתפרנסת ממה שאחרים לא מצאו לנכון ללקט.

לקח לשולחן

בלימודינו, בקשרינו, במסורתנו, יש "שיבולים שכוחות" שאנו רואים אותן קטנות מדי בשבילנו. אילו? ומי סביבנו מתפרנס דווקא ממה שאנו מניחים לו ליפול?

הצגה

בליל שבת, לפני "אשת חיל", מברכים את מלאכי "שלום עליכם", המלווים את בעל הבית מבית הכנסת עד ביתו. הרב שואל שאלה פשוטה: מה עושים שם המלאכים הללו?

השאלה

מדוע מקבלים מלאכים חדשים בכניסת השבת?

התשובה

"שלום עליכם מלאכי השרת".

זה פייטי מאוד, המלאכים הללו המלווים את בעל הבית. ויש חילוף משמרות. יש מלאכי החול, מכל הסוגים: אנשי כספים, חקלאים, יועצים — היום היינו אומרים גם "אנשים לכל עבודה". בערב שבת הם נפרדים מאיתנו.

מניחים בצד את כל הדאגות הללו; רואים כאילו כל מלאכתנו עשויה, ואין עוד מה לעשות. חושבים על עצמנו, על משפחתנו; נכנסים אל תוכנו, נותנים לעצמנו זמן של התחדשות. זו השבת.

אז קוראים למלאכי לוויה חדשים: תחומי מחשבה חדשים, רעיונות חדשים, חשבון חדש. אנו נכנסים אל השבת שלנו ברוח חדשה לגמרי, ברוח מתחדשת.

לקח לשולחן

אילו "מלאכי חול" נכנסים איתנו הביתה בליל שבת: העבודה, הדאגות, המסכים? מה נוכל לעשות, באופן מעשי, כדי לשלחם בפתח — ומה היינו רוצים לקבל במקומם?

הצגה

ב"שלום עליכם", בית אחרון משלח את המלאכים: "צאתכם לשלום". יש האומרים אותו, ויש המשמיטים אותו. הרב רואה בכך רמז למהותו האמיתית של השלום.

השאלה

מדוע יש מי שאינם חשים צורך להשאיר "מלאכים" ליד שולחנם?

התשובה

הרב: "שלום פירושו שלמות ההוויה."

אנו מדברים תמיד על "מלאכי השלום". אבל שלום אינו רק העדר מלחמה: הוא תלוי בשלמות, באותה תחושה פנימית של שלום עם הסביבה, עם הילדים, עם האחים, כשמחקנו את כל המתחים.

כאילו אנו מקבלים את מלאכי השלום משום שאיננו בטוחים בשלמות ההוויה השוררת בבית. תמיד יש מתחים. ולעיתים אנו מוסיפים זרים כדי לשמח את שולחנו, כדי שהשעמום לא ישתלט, כדי להרחיב את שיחותינו.

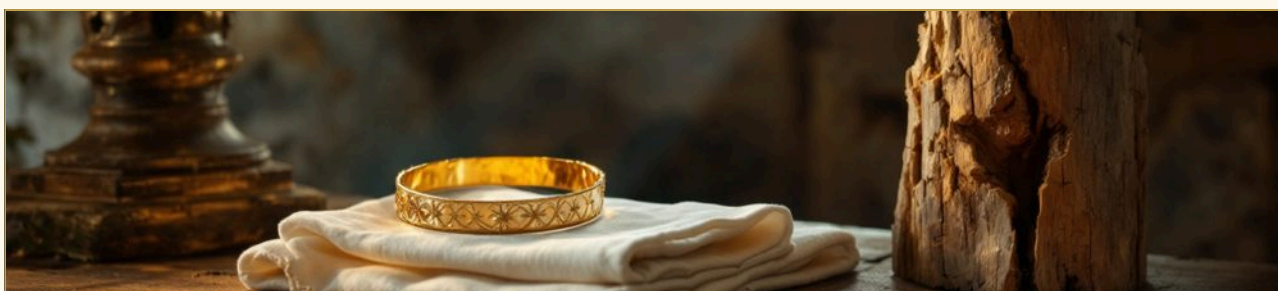
מי שאינם זקוקים לכך, אומר הרב, משמיטים את הבית הזה. הם אינם רוצים להישאר תלויים בזרים ליד שולחנם, שישבשו את שפת המשפחה, שפת השלווה והשלמות — ובראש ובראשונה עם האשה.

מסקנת הרב

כל עוד אין האדם בשלום עם עצמו, אין הוא בשלום עם איש.

לקח לשולחן

האם אנו זקוקים לאורחים, למסכים או לנושאים מבחוץ כדי ששולחן השבת שלנו יהיה נעים? מה היה נדרש כדי ש"שפת המשפחה" תספיק — ואיזה מתח היה צריך להרגיע קודם?

הצגה

ספר משלי מעמיד את אשת החיל, עטרת בעלה, מול המבישה, ש"כרקב בעצמותיו". הרב חולק על ההבנה הרווחת של המילה ומסביר מדוע התמונה נוגעת דווקא בעצמות.

השאלה

מהי אישה "מבישה" את בעלה — ומדוע הרע פוגע כמבנה עצמו של האדם?

התשובה

"אשת חיל עטרת בעלה, וכרקב בעצמותיו מבישה" (משלי יב, ד).

"מבישה" אינה "אישה מופקרת", כפי שיש המתרגמים: תרגום זה אינו נאמן לכתוב. מבישה היא אישה המשפילה את בעלה. היא יכולה להשפילו בדרכים רבות, ובמיוחד משום שלא הנשימה את עצמה ונשארה בתחתית הסולם ביחס אליו: אז היא מפרקת את המבנה שלו.

העצמות הן מה שמרכיב את מבנה האדם. כשנבראת הנקבה, הכתוב מדבר על "צלע": כך קוראים לצלע ההר, ו"צלעו" של האדם היא הנשי. בלי צלע זו אין הוא יכול לעמוד בשיווי משקל.

לכן מבנה הנשי נקרא המבנה הפנימי, מבנה העצמות; הבשר מייצג רק את החוץ. אם העצמות נפגעות ברקב, קשה לרפא: אין מי שיחליף.

לקח לשולחן

הרב אינו מדבר כאן על תוכחות, אלא על אישה שלא הניחו לה להגשים את עצמה. בוויתורנו, במשפחתנו, האם יש לכל אחד אפשרות לצמוח — לימודים, עבודה, תוכניות? מי, אצלנו, נשאר "בתחתית הסולם" בלי שבחר בכך?

"אשה" אינה צורת הנקבה של "איש"

הצגה

רבים סבורים ש"אשה" היא פשוט צורת הנקבה של "איש". הרב מעיר שחסרה אות: "איש" נכתב ביו"ד, "אשה" בלי יו"ד אבל עם דגש בשי"ן. וצורות הרבים מזמנות הפתעה נוספת.

השאלה

מה אומרות האות שנבלעה ב"אשה" והנו"ן החוזרת ומופיעה בלשון רבים?

התשובה

איש — אנשים; אשה — נשים.

אילו הייתה "אשה" צורת הנקבה של "איש", הייתה שומרת על היו"ד. אבל אין יו"ד ב"אשה", ויש דגש, לומר שאות נבלעה. בכל פעם שיש דגש כזה, הרי זה הדגשת האות, או מיווג של שתי אותיות, או החלפה של אות שנעלמה.

מהי צורת הרבים של "איש"? אנשים. ושל "אשה"? נשים: האל"ף נעלמה. אבל מאין באה הנו"ן הזאת? הנו"ן היא עובר ההווה: כך היא מיוצגת באלף־בית העברי.

היא מזכירה שאנו תמיד במצב של הווה. היא נשארת בלועה כשאנו נמנים כיחידים; אבל בקהילה, אנו במצב של היעשות, והיא חוזרת ומופיעה: אנשים, נשים.

לקח לשולחן

לבדנו, אנו חושבים את עצמנו ל"גמורים"; בקהילה, אנו שבים להיות "בהתהוות". מה גילו לנו המשפחה, החברים, הקהילה על עצמנו שלעולם לא היינו רואים לבדנו? במה אנו עדיין "בהתהוות"?

הצגה

אדם הראשון קרא שמות לכל הברואים, שכן לקרוא שם פירושו לדעת את תפקידו של כל דבר ולשלוט בו. אבל את טבעו שלו עדיין לא הכיר. וכשמביאים אליו את הנקבה, הוא אינו קורא לה שם כמו לאחרים.

השאלה

מנין לוקח אדם את המילה "איש", שעדיין לא השתמש בה מעולם — ומי, במשפט הזה, כאמת מגדיר את האחר?

התשובה

"לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת" (בראשית ב, כג); "איש" במונח "יש" (מיכה ו, י).

אדם זה עתה קרא שמות לכל הברואים, משום שכל אחד מהם עונה על תפקיד מוגדר, והאדם ממשיך גם היום לקרוא שמות לדברים. אבל לקרוא שם הוא דרך לשלוט. והוא עצמו עדיין לא הכיר את טבעו: במילה "אדם" היו מעורבים יחד הזכר והנקבה.

את המילה "איש" הזאת אנו מוצאים אצל מיכה הנביא ובאיוב כמילה נרדפת ל"יש". אין בעברית פועל "להחזיק", יש רק הפועל "להיות". המציאות היחידה שאנו יכולים להעמיד מול כל היקום הנברא היא מה שאנו, מה שקנינו בעצמנו, מה שאנו נושאים עמנו.

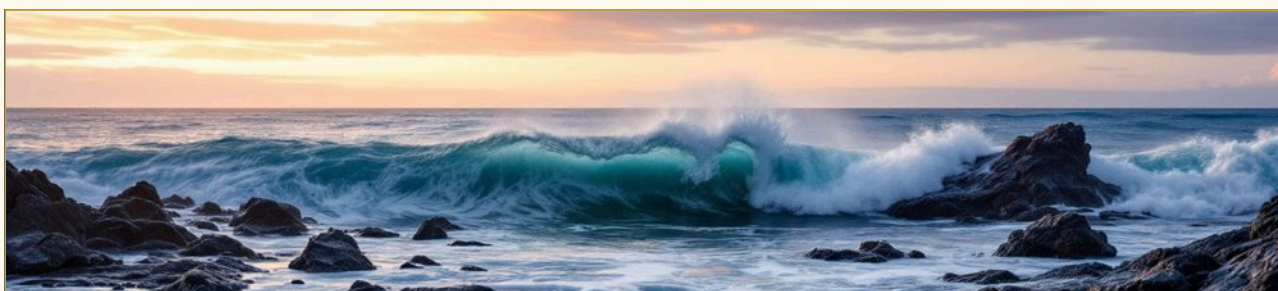
אז האדם, כשהוא רואה את הנקבה, אומר: לזו אין קוראים שם כמו לשאר; היא חלק ממני. חכמינו אומרים שהשרוי בלא אישה שרוי בלא טובה, בלא ברכה: אין הוא שלם. אדם מממש את אישיותו שלו דרך הישות שהובאה אליו זה עתה.

מסקנת הרב

לא הוא מגדיר את האישה: האישה היא שמגדירה אותו.

לקח לשולחן

קל להגדיר את בני הבית: את תפקידם, את אופיים, את מקומם. יאמר כל אחד דווקא מי בחייו הגדיר אותו — והאם הוא יודע זאת? מה אנו חייבים למי שגרם לנו להכיר את טבענו שלנו?

הצגה

הרב שומע ב"חיל" ניקוד של זוגי, כמו ב"מים" או ב"שמים". בעיניו, חילה של האשה הוא "מאבק במידות", המפנה אל שניות עמוקה יותר.

השאלה

מהם שני פניו של המאבק הזה — ומדוע התורה שבעל פה נמצאת בצד הנשי?

התשובה

הרב: "אין זכר ונקבה במידותיו של הקב"ה."

בניגוד לדתות אחרות, האלוקות כוללת גם זכר וגם נקבה. בתנ"ך הדבר מופיע בשניות של "שמים", הרוח והחומר; בתלמוד, הקב"ה ושכינתו; בווהר, המלך והמטרוניטא; בלשון החסידות, הגלוי והנסתר. ויבוא זמן שבו מה שנסתר יהיה שייך לגלוי.

"חיל" נושא את השניות הזאת. יש גילוי קשה, בלתי מתפשר: זה של התורה שבכתב, החוק, הגבול, ה"לא" שאין נוגעים בו. זה הזכר.

התורה שבעל פה, לעומת זאת, היא הנקבה: כל הדיאלוג, כל השיח, האצלה מן העצמי, העתקה, פרשנות, התאמה. כמו טעמי המקרא של התורה, המצייתים לתווים ובכל זאת מותירים מקום לשירה שלמה של הוויה, לאפשרות שלמה של יצירה.

לקח לשולחן

בכל משפחה נדרשים כללים קבועים ורגעים של דיאלוג. מי אצלנו מגלם יותר את "התורה שבכתב", ומי את "התורה שבעל פה"? כיצד יכולים שני הקולות הללו לשיר יחד במקום להתעמת?

הצגה

כשם שיש שלוש "אשת חיל", יש שלוש פעמים המילה "תשוקה" בתנ"ך. הרב קורא אותן זו אחר זו: לאחר חטא אדם, מול קין, ובשיר השירים.

השאלה

מי משתוקק למי — ומה מלמדות אותנו שלוש התשוקות הללו על הזוגיות ועל יחסינו עם ה'?

התשובה

"ואל אישך תשוקתך" (בראשית ג, טז); "ואליך תשוקתו" (בראשית ד, ז); "אני לדודי ועלי תשוקתו" (שיר השירים ז, יא).

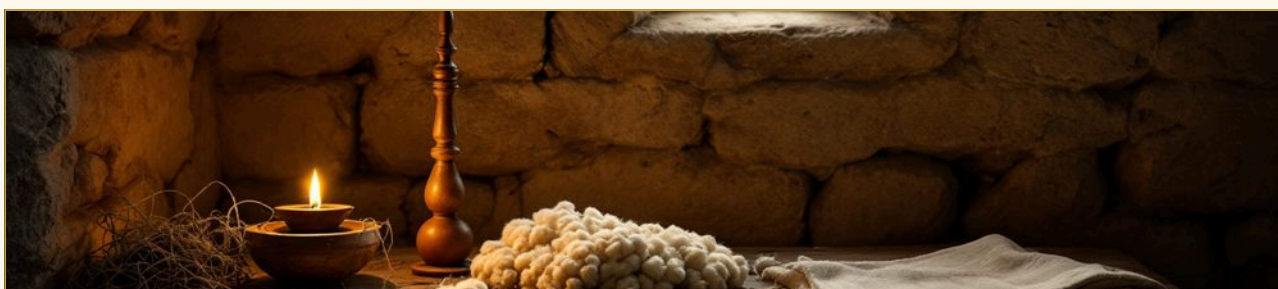
הראשונה באה אחרי חטא אדם. היא אינה אומרת שהאישה תשוקתו: היא אומרת שתהיה מקור תשוקתו, אשו, זו המשיכה אל המציאות את כל מבצרי התבונה שהוא בונה. מה שיחווה באש האהבה, לעולם לא ישיג בקפדנות המדעית לבדה.

השנייה פונה אל קין. לעשות טוב הוא עול: אין זה לקנות לעצמנו מעשה טוב, אלא לעשות טוב לאחר. רוצה אתה להתעלות? עליך לבטל את עצמך. אחרת, לפתח חטאת רובץ, ובמקום תשוקה לעליון, תהיה לך תשוקה לשפל.

השלישית היא של כנסת ישראל המדברת אל בוראה: "אני לדודי". לא הוא המשתוקק אליי: אני היא הנוטלת על עצמה את תשוקתו. אם איבדנו את האינטימיות של הקשר הזה, איבדנו אותה גם עם ה', עם עצמנו, עם השבת.

לקח לשולחן

בביתנו, מי "נושא" את תשוקת האחר, מי נוטל על עצמו את מה שמשמש אותו? הטוב שאנו עושים, האם אנו עושים אותו בשביל האחר או כדי להרגיש טובים? יאמר כל אחד "עול" של טוב שהוא נושא ברצון.

הצגה

הרב קורא את "אשת חיל" פסוק אחר פסוק: הצמר והפשתים, הכישור והפלך, הסדינים הנמכרים לכנעני, הבית המנוהל בעירנות. ואז הוא שואל: האם מצאתם כאן משהו נשגב?

השאלה

אם השיר אינו מדבר לא על שבת ולא על כשרות, מה עושה את רות ל"אשת חיל"?

התשובה

"כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון" (משלי לא, כ).

היינו מצפים שיאמרו לנו: הנה אישה השומרת שבת כהלכה, המקפידה מאוד על כשרות, המבחינה בין מותר לאסור. והנה, על מגילת רות אומרים חכמינו שאין בה לא איסור ולא היתר: כל המגילה לא נכתבה אלא לגמילות חסדים.

לא טוב מופשט, מדייק הרב, אלא נתינת העצמי: זה החסד, ורות גילמה אותו. וזה מה שמאפיין את אשת החיל: כל מה שהיא עושה, היא כבר משליכה על בעלה, על ילדיה.

חכמינו חיפשו את הקשר בין רות לשיר: אשת החיל היא קודם כול אישה זריזה, העושה את הדברים בזריזות. יש בה חוש לשלמות, אבל לא שלמות חיצונית: שלמות שנושמת עומק של הוויה.

מסקנת הרב

לא היא העומדת במרכז דאגותיה: האחר הוא שעומד שם.

לקח לשולחן

מעשיה של אשת החיל רגילים: לטוות, להאכיל, לנהל, לתת. איזה מעשה רגיל, אצלנו, הוא למעשה נתינת עצמי שאיש אינו מבחין בה? למי נוכל לומר זאת, בליל שבת, כשנשיר את השיר הזה?

הצגה

נעמי שבה משדי מואב, שדות הגלות שהרעב דחף אותה אליהם. הרב מפיק מכך לקח להיום: קשה להעריך את מחירה של יציאה לשם פרנסה, כשהיא מרחיקה מקהילה.

השאלה

האם אפשר להיות קדוש לבד?

התשובה

"קדשים תהיו" (ויקרא יט, ב) — בלשון רבים.

רבים יוצאים לגלות גם היום לשם פרנסתם. אבל צריך לשקול את תוצאות החיפוש הזה, כשהייתה אפשרות להתפתח בסביבה המבטיחה את חינוך הילדים ואת שלמות הבית, החברה, הקהילה. שכן חיים יהודיים אינם מתקיימים בבדידות: אין יהודי אלא בקהילה.

מושג הקדושה האישית אינו קיים. הקדושה היא השייכות למכלול, מתוך תחושת אחריות מוגברת של זה לזה. היפוכה הוא בדידות שבה האדם רואה רק את מה שיכול לגרום לו הנאה, לענות על האנו שלו — גם בקיום הדת.

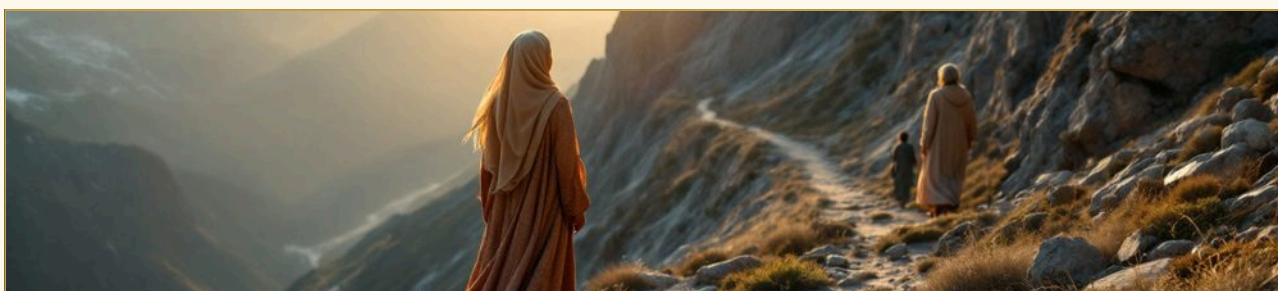
שכן קיום הדת אינו שריון להוויה: אפשר להיות "נבל ברשות התורה". המחויבות היהודית שלנו נמדדת במכלול של קהילה, ו"אשת חיל" נושאת בדיוק את המשמעות הזאת.

מסקנת הרב

אין קדושה אלא בציבור.

לקח לשולחן

האם קיום המצוות שלנו הוא עניין פרטי, או שהוא עושה אותנו אחראים לאחרים? לאיזה אדם בקהילתנו אנו מרגישים אחראים באמת? ומי היה מרגיש בודד אילולא היינו שם?

הצגה

נעמי עשתה הכול כדי להניא את כלתה מללכת אחריה: לא תשתלבי, יביטו בך בעין עקומה. רות מתעקשת. וברגע מסוים, נעמי חדלה לדבר אליה ומקבלת אותה. הרב מראה מה שכנע אותה.

השאלה

איזו מילה של רות שכנעה את נעמי — ומה היא אומרת על מה שמצפים ממי שרוצה להיכנס?

התשובה

"כי אל אשר תלכי אלך... עמך עמי" (רות א, טז); "חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועתיה" (משלי לא, יז).

נעמי אומרת לה: לא תשתלבי, ואני עצמי אישפט לחומרה על שנמשתי את הקהילה בשעה שהיו בידי האמצעים לשרת אותה. הישארי בביתך. האחרים אינם נבליים: הם ברואי ה'. יש להם תורתם, הם יכולים בהחלט להגשים את עצמם דרכה ולהיחשב חסידי אומות העולם.

רות משיבה: אין זה נישואי שכל; אם אני הולכת אחרייך, ליבי הוא ההולך. ודאי, היהדות היא הר, כפי שהייתה לאברהם, שטיפס עליו. אבל איני אומרת: זה קשה מדי, לא אצליח. נכון, זה קשה; בכל יום אעבוד על עצמי מעט, אתקדם מעט.

כששמעה נעמי שהיא מתאמצת להתקדם, "ותחדל לדבר אליה": קיבלה אותה אל שורותיה. ואשת החיל "חגרה בעוז מתניה": לא בכוח של גיבור על, אלא בזה שהיא נותנת לעצמה בוריות.

לקח לשולחן

מול מה שנראה לנו גבוה מדי — מצווה, לימוד, שינוי —, האם אנו אומרים "לא אצליח" או "אתקדם מעט בכל יום"? על איזה "הר" רוצה כל אחד להתחיל לטפס השנה?